

Mindeord

Skole- og uddannelseshistorikeren Vagn Skovgaard Petersen (1931-2006)

Af Keld Grinder-Hansen og Erik Nørr

»Historie er vor viden og vore forestillinger om mennesker og samfund før os. Vi møder historien som en dimension i vor tilværelse, gennem fortælling og ved iagttagelse af forandringer i os selv og i vore omgivelser. Alle mennesker forholder sig til historien, mere eller mindre bevidst. Viden om fortiden kan give børn og voksne mulighed for at forstå sig selv i en historisk sammenhæng; indsigt i menneskers forsøg på at fastholde eller ændre deres livsform og deres natur- og samfundsskabte betingelser kan imødekomme børns og voksnes behov for at opleve sig selv, ikke som ofre for en udvikling, men som deltagere i fremtidens udformning. Det er en erfaring, at viden om historisk betingede forskelle mellem mennesker, samfund og kulturer er nødvendig for at kunne handle idérigt og fornyende«.

Denne velformulerede og præcise beskrivelse af historiens betydning kan læses i undervisningsvejledning for folkeskolens historiefag, 1984. Forfatteren var Vagn Skovgaard-Petersen, der som medlem af Undervisningsministeriets læseplansudvalg påtog sig at sammenskrive centrale afsnit af den endelige rapport på vegne af udvalget. Resultatet blev ikke overraskende fremragende. »Historie 1984« er et klart og præcist bud på en sammenhængende historieundervisning, der desværre kun fik en begrænset effekt på historiefaget i folkeskolen. Men når man genlæser det godt 20 år efter dets tilblivelse genkender man Vagn Skovgaard-Petersens skarpe pen, præcise formuleringer og ideer om skolens formål og faglige og didaktiske principper.

Vagn Skovgaard-Petersen var dybt engageret i det danske uddannelsessystem – såvel dets fortid, som vel var hans egentlige faglige område, som dets nutid og fremtidsperspektiver. Og det var alle områder inden for uddannelsesområdet, der havde hans interesse. Vagn var på en gang forskeren, der betragtede og analyserede uddannelsesområdet, og samtidig praktikerens, der hele sit liv igennem underviste på nær sagt alle niveauer i undervisningssystemet.

Efter studentereksamen fra Haslev Gymnasium, hvor han var kostelev i 1949, påbegyndte han et historiestudium på Københavns Universitet, men allerede i 1952 begyndte hans karriere som underviser på Krebs' Skole i København. Inden da havde han prøvet kræfter med at være lærer i en stråtækt skole på Stevns. Fra denne periode i sit underviserliv talte han gerne om en episode, hvor den unge stud.mag. stod ved tavlen i landsbyskolen. Ind kom smeden, der uden at spørge om lov sagde ud i lokalet: »Jeg har brug for 5 raske drenge«, og på trods af lære-

rens protester drog han af sted med det ønskede antal arbejdsdrengene. I 1958 blev Vagn cand.mag. i historie og latin og fik derefter ansættelse på Rødovre Stats-skole, hvor han var en afholdt adjunkt de næste ti år, samtidig med at han også høstede undervisningserfaring på Historisk Institut på Københavns Universitet 1963-66. I 1968 fik han ansættelse ved Danmarks Lærerhøjskole, Institut for Dansk Skolehistorie, hvor han i de næste godt 30 år først som lektor og fra 1980-99 som professor ved Danmarks Lærerhøjskole med skole- og uddannelseshistorie som særligt område var med til at sætte den uddannelseshistoriske dagsorden og prægede generationer af cand.pæd.'er med sin medrivende og engagerede undervisning.

Vagn og Institut for Dansk Skolehistorie

Vagn blev efterhånden synonym med Institut for Dansk Skolehistorie. Det var hans mentor professor Roar Skovmand (1908-87), der opbyggede instituttet og hentede ham dertil som lektor, men det blev Vagn, der kom til at sætte sit afgørende præg på instituttet og på skolehistorien på Lærerhøjskolen i en menneskealder, og det er nærmest symbolsk, at den skolehistoriske forskning som selvstændigt område mere eller mindre forsvandt fra Danmarks Pædagogiske Universitet (som Lærerhøjskolen nu var kommet til at hedde) med Vagns afgang som professor for området i 1999.

Institut for Dansk Skolehistorie var i Vagns tid (på trods af et til stadighed begrænset forskerpersonale) præget af stor aktivitet og megen forskning og undervisning. En række disputatser og licentiaatafhandlinger udgik fra det lille institut, ligesom en lind strøm af vordende cand.pæd.'er, der passerede igennem instituttet – en stor del af dem med Vagn som den inspirerende og pædagogisk kyndige lærer. Vagn var ikke kun synlig på instituttet, men blev en mangeårig profil på Lærerhøjskolen i det hele taget, afholdt og respekteret af langt de fleste for sin faglighed og sit positive og åbne sind. Med Institut for Dansk Skolehistories nedlæggelse i 1991 og indpasning i Institut for Pædagogik og Uddannelsesforskning blev Vagns opfattelse af skolehistorien i nogen grad svækket ved Lærerhøjskolen.

Vagn som uddannelseshistorisk forsker

Vagn har efterladt et stort og bredt skolehistorisk forfatterskab (se bibliografien i *Skole, Dannelse, Samfund. Festskrift til Vagn Skovgaard-Petersen* fra 1991 og supplementet fra perioden 1991-2001 i *Institut – Selskab – Museum. Skolehistorisk hilsen til Vagn Skovgaard-Petersen*, 2001). Kun undtagelsesvist bevægede han sig uden for sit særlige fagområde, men at han også var en vidende all-round historiker med evnen til at trække de væsentlige historiske linjer op, demonstrerede han i Gyldendals Danmarkshistorie, bd. 5, 1985, hvor han på kompetent vis tog sig af perioden 1814-1864. Hans almindelige historiske interesse gav sig også

udslag i formandsposter i centrale historiske foreninger: Formand for Historisk Samfund 1970-74 og for Dansk Historisk Fællesforening 1974-80 og forstander for Det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie 1995-2005.

Hans skolehistoriske forfatterskab bevæger sig emnemæssigt vidt omkring og rummer en lang række større og mindre artikler og bidrag til bøger. Blandt hans større arbejder kan man nævne bogen *Skolebøger i 200 år*, 1970, som han skrev sammen med Palle Lauring, Torben Gregersen og Per Krarup, disputatsen *Dannelse og demokrati. Fra latin- til almenskole: lov om højere almenskoler 24. april 1903*, 1976, som introducerede dannelsesbegrebet i den uddannelseshistoriske diskurs, den populære introduktion til den danske skolehistorie *Skolen i Danmark fra 1500-tallet til i dag*, 1986 (sammen med Harry Haue, Ellen Nørgaard og Johnny Thiedecke), hans bidrag om tilsynet med gymnasieskolen i *Kvalitetens vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*, 1998 (sammen med Harry Haue og Erik Nørr), og sidst men ikke mindst hans veloplagte afsnit i læreruddannelsens historie bd.1, *For at blive en god lærer. Seminarier i to århundreder*, 2005, der markerede afslutningen på »projekt læreruddannelsens historie«, som han selv var initiativtager til en lille menneskealder tidligere. Blandt de emner, der over en længere årrække optog Vagn meget, bør også nævnes studiet af læsekyndighedens historie i Danmark, som Vagn sammen med Ingrid Markusen præsenterede ved det 18. Nordiska Historikermötet i Jyväskylä 1981 og efterfølgende publicerede i kongresrapporten under titlen *Læseindlæring og læsebehov i Danmark ca. 1550-1850*, *Studia Historica Jyväskyläensia*, vol. 22:3, 1981, s.13-75.

Gennemgående for Vagns forfatterskab er hans mundrette og veloplagte sprog, den klare struktur og de præcise sætninger. Som skolehistoriker stod han på traditionens grund. Hans fokus lå primært på den politiske beslutningsproces og de aktører, der prægede uddannelsesdebatten og formede politikken, men han havde også blik for »læreren på gulvet«, og hvordan uddannelsespolitikken udmøntede sig i praksis ude i virkelighedens skoler. Vagn var først og fremmest empirikeren, der beherskede sit kildemateriale med overblik og evne for at fremdrage essensen.

Vagn var på ingen måde »udskrevet« som uddannelseshistoriker ved sin død. Der var stadig mange emner, han gerne ville nå at tage under behandling, f.eks. kredsede hans tanker (efter opfordring) om at skrive sine skolehistoriske erindringer, hvilket givet havde været interessant læsning. Vagn havde været med i meget og kendt så mange interessante mennesker.

Vagn og Selskabet

Selskabet for dansk Skolehistorie (fra 2004 Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie) har meget at takke Vagn Skovgaard-Petersen for. Han har været med hele tiden, og han har i allerhøjeste grad sat sit præg på dets virksomhed. Ja, man

kan uden at forklejne nogen sige, at han i mange sammenhænge var »Mr. Skolehistorie«.

Han var blandt initiativtagerne ved selskabets stiftelse i 1966 som professor Roar Skovmands højre hånd. Han var sekretær og kasserer (en post han ellers ikke påtog sig i andre sammenhænge) i det lovudvalg, der udarbejdede de første vedtægter for Selskabet og lagde rammerne for dets virksomhed i de næste mange år. Da Selskabet var dannet, blev Vagn de første ti år en meget aktiv sekretær. Han repræsenterede det skolehistoriske institut på Lærerhøjskolen, som fra midten af 1960'erne var skyld i, at skolehistorien ikke længere var et »forsømt område«, og han sørgede for, at institut og selskab på mange måder kom til at indgå i et fællesskab. Det kunne ofte være vanskeligt at afgøre, om Vagn udtalte sig på instituttets eller på selskabets vegne.

Da amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen i 1976 gik af som formand, var det indlysende, at Vagn måtte blive hans afløser, selv om han meget typisk udtrykte sig på denne underspillede måde i et bestyrelsesreferat: »Problemet er, hvem der skal være ny formand. I et svagt øjeblik har jeg efter sigende indvilget i at være en overgangsfigur på posten. Men jeg ser unægtelig gerne, at styrelsen kan samles om en anden!« Vagn vidste naturligvis lige som vi andre, at han var oplagt som formandskandidat, og at han ikke ville blive en overgangsfigur. Han fortsatte som formand i de næste 25 år (1976-2001) og i bestyrelsen indtil sin død.

Selv om Vagn efterhånden kom til at stå for Selskabets tradition, havde han sindet åbent for nye ideer og tanker. Han støttede i 1984, at årbogen skiftede navn til det bredere »Uddannelseshistorie«, selv om der var modstand fra flere af Selskabets pionerer, bl.a. var Roar Skovmand modstander af det nye navn. I 2004 var Vagn ivrig efter at finde et rimeligt kompromis mellem selskabets udgangspunkt i skolehistorien og den bredere interesse for uddannelseshistorien i sin fulde bredde. Han mente, at begge dele kunne rummes i det nye navn: »Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie«. Ordet »dansk« forsvandt nu fra Selskabets navn, men blev fastholdt i formålsparagraffen. Men han var også optaget af, at den danske udvikling skulle ses i »samspil og sammenligning med udviklingen uden for landets grænser«.

I 40 år har Vagn stået i spidsen for Skolehistorisk Selskab, i de 25 år som formand, og i alle årene som redaktør eller i redaktionen af Årbog for Dansk Skolehistorie/Uddannelseshistorie. 39 bind fortæller om hans indsats. Vagn var nemlig ikke kun formand af navn – han har i mange år gjort en stor del af arbejdet selv. Det startede han med som sekretær, og det fortsatte han med som formand. Ikke fordi han gennemtrumfede sine ting, nej han var meget villig til at høre den øvrige bestyrelses mening og også at inddrage gode ideer. Men på den ene eller anden måde blev det alligevel Vagn, der uddrog konklusionen og førte ideerne ud i livet.

Vagn havde et kolossalt personkendskab. Han kunne altid henvise til, at den og den lærer eller lektor sad ovre i Jylland og beskæftigede sig med et tilsvarende projekt. Dette skyldtes bl.a., at utallige skolefolk – både nogle, han kendte i forvejen, og også helt ukendte – henvendte sig til ham og spurgte ham til råds om snart sagt hvilket som helst skolehistorisk problem. Han var kendt i hele landet som oraklet på Skolehistorisk Institut, som man altid kunne få konstruktiv hjælp af. Alle følte, at de fik udbytte af at tale med ham.

Sommetider kunne disse henvendelser blive for meget. Han afviste dog ingen, men så havde han forskellige folk siddende rundt omkring, som han henviste til. Undertegnede er selv en række gange blevet kontaktet af personer, som vi ikke kendte i forvejen, men som havde fået at vide, at vi nok var ekspert på et eller andet specifikt skolespørgsmål – så vidste vi altid, at det var Vagn, der stod bag henvendelsen. På den måde er vi og mange andre blevet inddraget i det utrolig store netværk, Vagn havde.

Det store personkendskab kom også årbogen til gode, både ved at mange sendte Vagn artikler til gennemlæsning, som så endte med at blive optaget i årbogen, eller ved at Vagn selv henvendte sig til de pågældende og bad om en artikel. Utallige manuskripter og artikler har Vagn gennemlæst og givet konstruktiv kritik – og som regel fulgte folk altid Vagns saglige og velovervejede kritik. Han havde en diplomatisk, lidt underspillet måde at fremsætte sin kritik på, som gjorde, at forfatteren ikke tog det ilde op, men som regel fulgte Vagns anvisninger. Dette gjaldt både indhold og sprog. Kun i et enkelt tilfælde var dette ikke tilfældet. Vagn havde henvendt sig til en tidligere minister og bedt denne redegøre for et vigtigt skolepolitisk udvalgsarbejde, vedkommende havde haft stor indflydelse på. Imidlertid var resultatet ikke godt, og Vagn måtte bede om at få artiklen skrevet helt om, hvad vedkommende ikke ville. Vagn var ikke glad for situationen, men han stod fast, og artiklen blev aldrig trykt.

Vagn og Dansk Skolemuseum

Vagn Skovgaard-Petersen spillede også en afgørende rolle i genåbningen af et Dansk Skolemuseum i Rådhusstræde 6 i København i 1995. Åbningen af museet var en kulmination på mange års hårdt arbejde, som ikke mindst Vagn sammen med forskningsbibliotekar Christian Glenstrup havde udført for at sikre, at de store skolehistoriske samlinger, som befandt sig i Danmarks Pædagogiske Biblioteks varetægt, og som der ikke her var ressourcer til at udnytte, blev bragt frem fra kældre og loft og gjort tilgængelige for den danske befolkning og den skolehistoriske forskning. Men hans engagement stoppede ikke hermed. Fra museets oprettelse og frem sin død var Vagn et aktivt og engageret medlem af museets bestyrelse, hvor han til stadighed talte museets sag og kæmpede en ofte forgæves kamp for at sikre museet øgede bevillinger. Vagn kunne se værdien af at have et velkonsolideret skolemuseum, der kunne generere ny skolehistorisk forskning

og formidle denne i publikationer og udstillinger, og det var ham en stadig kilde til undren, at der fra offentlig side var en påholdenhed i forhold til at sikre de tilstrækkelige midler. Vagn lagde selv mange ressourcer på skolemuseet og bidrog med sine artikler og faglige råd væsentligt til skolemuseets virksomhed.

Efter at Vagn stoppede som professor på Lærershøjskolen, blev der stillet et kontor til rådighed for ham, hvor han jævnligt kom og tilbragte nogle timer. Han var altid en populær gæst på museet både blandt sine historikerkollegaer, der kunne få et hurtigt fagligt tip fra ham, og blandt museets øvrige personale, som Vagn altid fik tid til at sludre lidt med. Han bragte altid lidt god stemning ind i en travl hverdag.

Vagn var til det sidste involveret i forskningsprojekter på Dansk Skolemuseum. Da der på et tidspunkt opstod problemer i forbindelse med en antologi om skolevæsenet i Dansk Vestindien, som museet skulle udgive, sprang han beredvilligt til og sørgede med vanlig effektivitet for, at projektet ikke kuldsejlede, men blev bragt sikkert i havn, således at det kan publiceres i slutningen af 2006. Et andet af skolemuseets projekter nåede han desværre ikke at følge til dørs. Med Danmarks Privatskoleforening som økonomisk garant og Dansk Skolemuseum som faglig base har en række forskere i de sidste 2 år arbejdet med at udgive den første samlede behandling af den danske realskoles historie. Vagn var tiltænkt en vigtig rolle i dette forskningsprojekt, hvor han skulle bidrage med centrale kapitler i værket. Sygdommen satte en stopper for det. Han nåede at lave en kortfattet synopsis til et af sine planlagte afsnit, inden sygdommen var så fremskreden, at han måtte erkende, at han ikke ville kunne magte opgaven. Det var et meget stort tab for projektet, som vil komme til at mangle Vagns kyndighed, store overblik og sans for at fremlægge forskningsresultaterne klart og velformuleret.

Vagn og uddannelsespolitikken

Vagn havde som professor i skolehistorie blikket rettet bagud. Men udgangspunktet var nutiden, og det glemte Vagn aldrig. Hans bidrag til den standende uddannelsespolitik var mange og vægtige. Han var kendt i uddannelseskredse og blandt journalister som den kyndige historiker, der altid kunne give svar på selv de mest spidsfindige skolehistoriske spørgsmål, og som samtidig kunne knytte perspektivrige kommentarer til den standende uddannelsesdebat og trække tankevækkende linjer tilbage i historien. Han var en yndet foredragsholder ved undervisningsinstitutioner landet over og oplægsholder ved uddannelsespolitiske konferencer. Vagns engagement i den nutidige uddannelsespolitik og i skolens fremtid afspejlede sig også i en række tillidsposter i bestyrelser og ministerielle udvalg: Han var i en lang årrække medlem af bestyrelsen for Jægerspris Socialpædagogiske Seminarium og for skolerådet for Sct. Lucas Stiftelses Sygeplejeskole. Som nævnt indledningsvis var han medlem af Undervisningsministeriets læseplansudvalg for historie i Folkeskolen 1982-84. Derudover var han medlem

af Undervisningsministeriets udvalg for lærebøger i dansk og historie 1992-94, medlem af Undervisningsministeriets Lærebogsprisudvalg, 1994-2001. Vagn var en historiker, der formåede at kombinere sin solide faglighed, skolehistoriske viden og engagement i nutidens uddannelsespolitik med sin åbenlyse evne som kommunikator og formidler, hvilket gjorde ham kendt i kredse, der rakte langt ud over det snævre uddannelsesområde.

Mennesket Vagn

Vi har begge haft den store glæde at arbejde sammen med Vagn – på Skolemuseet, i styrelsen for Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie og i forsknings- og formidlingsprojekter. Det var altid en fornøjelse at være sammen med Vagn. Man lærte og blev i godt humør på samme tid. Han var vidende, begavet, positiv og engageret. Han øste beredvilligt af sin omfattende viden med stor humor og velgørende afslappethed over for sin akademiske autoritet.

Hans virke var drevet af et stort engagement i forhold til den danske skoles fortid, men også i høj grad i forholdet til nutidige problemstillinger og skolens fremtid. Han yndede at sige, at skolens fornemmeste opgave var at skabe »sjove mennesker«. Hermed mente han interessante mennesker – nysgerrige, skabende og vidende mennesker, som det var spændende at være sammen med. Sådan var han selv. Altid åben og interesseret, med på nye idéer, og han så muligheder i nær sagt alle forslag til nye forskningsemner, således at idémanden følte sig opmuntret og glad derved. Hvis forslaget var for tåbeligt, valgte Vagn så blot at lade ideen visne bort i al stilhed. Vagn var på samme tid den dannede og vidende akademiker og et folkeligt og ligefremt menneske, hvor hans grundtvigske baggrund tydeligt skinnede igennem. Han gjorde ikke forskel på den højlærde professor, folkeskolelæreren eller »bonden på marken«. For ham var der ingen forskel. Hans interesse for mennesker og menneskers vilkår var ægte og var drivkraften bag hans virke som historiker. Med et måske lidt gammeldags udtryk kan man sige, at Vagn ejede en noblesse, der gjorde ham usædvanligt afholdt blandt størsteparten af de mennesker, han mødte på sin vej. Sjældent har vi hørt så mange positive udsagn om en afdød kollega, som i perioden efter Vagns død.

I et upubliceret foredragsmanuskript holdt på Danmarks Lærerforenings kursusjendom Gl. Avernæs i 1995 om temaet »Skolen efter 1958« afslutter Vagn Skovgaard-Petersen sit foredragsmanuskript med at citere en sætning, skrevet på væggen i Ordrup Gymnasiums spisesal: »Man skal dø ung – så sent som muligt«. Vagn forblev ung af sind til det sidste. Vi er blot mange, der synes, at han langt fra døde sent nok!